

FELSEFE DÜNYASI

2009/2 Sayı: 50 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof.Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof.Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Araş. Gör. Ahmet EYİMAYA

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

Fiyatı: 15 TL (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No:11 Y.Mahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

ÜÇ YANLIŞ KELİME

Necati ÖNER*

Yanlıı ve doğru terimleri hep hüküm için kullanıldığından, "yanlıı kelime" tabiri ilk bakııta garip gelir. Bu bakımdan bu ifadeden ne kastettiğimi açıklayayım: Yanlıı kelime yanlıı çağrıııı yaptıran kelimedir. Bu niteliği taşıyan kelime düşünceye muğlaklık getirir ve kastedilenden farklı bir anlama sevk edebilir. Çünkü düşünme fiilinde çağrııııı baş rolü oynar. Düşünme sürecinde düşünmede kullanılan kavramlar, bilince çağrııııı yolu ile gelir ve düşünmenin malzemesi olur. Eđer bir kelime kastedilen kavramdan başka bir kavramla ilgili olarak kullanılıyorsa bu kelime yanlıı kelimedir. Yeni bir kelime yaparken, yeni kelimenin o dilde başka kavramla ilgili olup olmadığına dikkat etmek gerekir. Eđer yeni kelime o dilde başka bir anlamla ilgili olarak kullanılmıyorsa bir sakınca doğurmaz. Eđer kastedilen anlamdan çok farklı bir anlamda kullanılıyorsa yapılan kelime yanlıı olur. Dili sadeleştirirken veya, henüz ifade edilmemiş, yeni keşfedilmiş bir kavramı karşılamak için yeni kelime yapmak kaçınılmazdır. Bilim terimlerinin oluşmasında bu hususa çok dikkat etmek gerekir.

Yanlıı bir terim veya kelimenin doğurduğu sakıncayı biraz açayım: Düşünme bir zihin fonksiyonudur. Düşünürken zihne davet edilen kavramlar ve kavramların oluşturduğu hükümler arasında bağlar kurulur, bunlardan sonuçlar elde edilir. Elde edilen sonuç yeni bir bilgidir. Bu işlem bir akıl yürütmedir. Araştırmalarda da akıl aynı yolu takip eder. Yapılan her araştırma akılyürütmeler zinciridir. Demek ki düşünmenin temelinde kavram vardır. Her kavram bir varolanı temsil eder, anlamı o varolanın ne olduğudur. Verilen hükmün anlamını ise içinde kullanılan kavramlar belirler. Bu sebepten akılyürütmelerde düşünmenin yönünü kavramların taşıdıkları anlamlar tayin eder. Bir kavramı, eğer, kendisinden başka, bir kavramı da çağrıııııı bir kelime karşılıyorsa düşünme yolunda sapmalar olur; böylece düşünme sonucu elde edilecek sonuç sağlam olmaz, isteneni vermeyebilir. Hatta asıl istenenden farklı bir anlam ortaya çıkar. Bir

* Emekli felsefe profesörü.

konu üzerinde düşünürken, o konu ile ilgili kavramı ifade eden kelime, o kavramdan farklı olan başka bir kavramı da ifade ediyorsa veya başka bir kavramı çağrıştırıyorsa düşünme istikametinde sapma olur ve asıl amaca ulaşamaz. Yaratıcı düşünce veya yeni bilgi elde etmede bu süreç çok önemlidir.

Burada ele alacağım kelimeler şunlardır:

Birincisi günlük dilde sık kullandığımız h o ş g ö r ü, ikincisi bir felsefe terimi olan s e z g i, üçüncüsü bir mantık terimi olan t ü m d e n g e l i m dir. Hoşgörü: Bu kelime Arapça müsamaha, Fransızca tolérence kelimeleri karşılığı kullanılmaktadır. Anlamı, kabule dilmeyen beğenilmeyen bir fikir, bir inanç veya bir hareket karşısında saldırgan olmamak, görmezlikten gelmektir, katlanmaktır. Hoşgörü ters bir anlam çağrıştırmaktadır. Şöyle ki: Bu kelime Farsçadan güzel anlamına gelen “hoş” kelimesinden alınıp Türkçe, beğenmek anlamında olarak hoşlanmak, hoşgörmek fiileri yapılmıştır. Bu fiiler dilimizde çok sık kullanılmaktadır. Hoşgörü kelimesi ister istemez bu beğenmeği çağrıştırır. Bu bakımdan, hoşgörü kelimesi müsamaha veya toleransın zıt anlamını çağrıştırmaktadır. İnsan katılmadığı, beğenmediği bir fikri veya inancı niye hoş görsün. Hoşgörmez ama ona katlanabilir veya onu görmemezlikten gelebilir. Bu sebeple toleransın karşılığı Türkçede k a t l a n ı m olarak kullanılmalıdır. Toplumumuzda sık görülen toleranssızlık hoşgörünün yaptığı çağrışımdan kaynaklansa gerektir.

Tümdengelim: Eski Türkçe t a l i l, Fransızca d é d u c t i o n karşılığı kullanılır, zorunlu sonuç çıkarma anlamını taşır. Tümdengelim kastedilen bu anlamı tamamen karşılamıyor. Hatta yanlış çağrışım yapıyor. Şöyle ki: Bu terim mantıktaki dedüksiyonu karşılıyor. Tasımda görülen bu akilyürütme şekli hep tümel önermeden hareket ederek tümel veya tikel önermeyi sonuç olarak çıkarır. Bu akıl yürütme şekli yalnız mantıkta kullanılmaz; matematikte de kullanılır. Hatta matematikteki bütün akıl yürütmelemler dedüksiyon yolundadır. Ve burada tümden gelme diye bir durum yoktur. Geometride de aritmetikde de akıl yürütürken ya bir ilkeden ya bir doğruluğu kabul edilmiş önermeden hareket edilir. Burada bir tüm yoktur. Dedüksiyon yerine tümdengelim kullanılırsa o zaman matematiksel dedüksiyon için başka bir terim kullanmak gerekir ki böyle bir hal çaresi de yanlış olur. Dedüksiyon veya talilin anlamı zorunlu sonuç çıkar-

maktır. Dili sadeleştirirken, tümdengelim yerine Türkçe terim olarak ç ı k a r ı m kullanılsaydı doğru olurdu. Sadeleştirmede çıkarım, énférence karşılığı olarak kullanılmıştır. Şimdi talil yerine çıkarım kullanılsa, bu durum başka bir zihin bulanıklığına sebep olur. Yeni bir Türkçe kelime bulununcaya kadar tümdengelim yerine talil veya dedüksiyon kelimesi kullanılmalıdır.

İnsan zihni, yeni bir bilgi elde etmek için iki yol kullanır: Birincisinde basamak basamak ilerleyerek sonuca varır; ikincisinde basamak gibi bir aracı kullanmadan doğrudan doğruya kavrar. Birinci yol için Fransızcada, discurtion énférence raisonnement terimleri kullanılır. Türkçede discurtion énférence çıkarım; raisonnement ise akilyürütme terimleri ile karşılanmıştır. Inférence Fransızcada daha çok karşı olma (opposition) ve döndürme (conversion) için kullanılır. Karşıolma ve döndürme, Batı mantıkçıları tarafından, akilyürütme şekli olarak ele alınır; İslam mantıkçıları ise bunları “ahkamı kazaya” diye önermeler bahsinde işlerler.

Gidimin ikinci şıkkı ise, hiçbir vasıta kullanmadan, doğrudan doğruya kavramadır. Buna Fransızcada i n t u i t i o n Türkçede s e z g i deniyor. İşte yanlış olan bir kelime de sezgidir. Şimdi bunu açıklayacağım. Sezgi kelimesi: eski Türkçede hads, Fransızca intuition karşılığı olarak alınmıştır. Arada bir vasıta olmadan zihnin doğrudan doğruya kavraması anlamındadır. Bu yolla edinilen bilgi, hiç bir şüphe taşımayan, açık ve seçik bilgidir. Sezmek fiilinden yapılan sezgi ise bunu ifade etmemektedir. Şöyle ki: Türkçede sezmek müphemlik, şüphe ifade etmektedir. Bir olayı anlatırken çok defa kullanılan “bir şeyler seziyorum” deyimini müphemlik ifade eder. Sezmek fiilinin Türkçede yaygın olan anlamı müphemlik ifade etiği için, sezgi kelimesi, intuition’un tam karşıtı olan bir anlam çağırıştır. Bu çağırışım, intuition karşılığı olarak sezgi sözcüğünü kullanarak yapılan düşünceyi bulanıklığa hatta yanlış yola yönlendirir. Bu sebeple intuition karşılığı olarak kullanılan “SEZGİ” kelimesi yanlış bir kelimedir. Rahmetli hocam Prof. Mehmet Karasan Descartes çevirilerinin ilk baskılarında, intuition kelimesi karşılığı olarak “içgörüş” kelimesini kullanmıştır. Nedense sonraki baskılarda sezgi kelimesi yer almıştır. Sezgi yerine kullanılacak en uygun kelime “i ç g ö r ü ş” tür.

Résumé: Les Trois Mots Faux

Le mot qui fait l'association des idées fautives est une mot faux. L' associaton des idées trace le chemain de la pensée. c'est pour cela les mots qu'on emploie pendant du résonnement ne doivent pas rappeler le sense différent qu'on veut, comme "tümevarım", "sezgi" et "hoşgörü".

Les mots clés: "tümevarım", "sezgi", "hoşgörü".